

ÜNİVERSİTE MEZUNLARININ İSTİHDAM SORUNLARI

Yrd. Doç. Dr. I. Işıl ÜNAL*

Giriş

İnsan gereksinimleri hızla çeşitlenmekte ve buna bağlı olarak bir yandan çok çeşitli üretim kolları oluşmakta, diğer yandan da üretim kapasitesi hızla genişlemektedir. Oysa yeryüzünde istihdam sorununu çözen ülkeye de rastlanmamaktadır. Elbette bunu engelleyen süreçlerden de söz etmek olasıdır. Ancak, toplumdaki eğitilmiş bireylerin en üst dilimlerinden birini oluşturan üniversite mezunlarının istihdam sorunları bile önemli boyutlarda olmayı sürdürmektedir.

Genellikle konu, eğitim ile iş arasındaki uygunluk sorununda düğümlemekte, istihdam sorunlarının çözülememesinin nedenleri bu noktada aranmaktadır. Bu çalışmada üniversite mezunlarının istihdamı ile ilgili sorunlar, eğitim-iş ilişkileri" çerçevesinde ve "eğitim talebi", "eğitim istihdam ilişkisi" ve "mezunlarla ilgili piyasa koşulları" boyutlarıyla sınırlı olarak ele alınmıştır.

Eğitim Talebi

Tam anlamıyla tanımlanamamış olsa da, okul ile iş yaşamı arasında bir ilişkinin olduğu ve çalışma yaşamına belli eğitim kademelerinden geçtikten sonra katılmanın kişiye çeşitli yararlar sağladığı kabul edilmektedir. Bu nedenle de aileler, genellikle, çocuklarının yetenekleri, ve bütçeleri elverdiği ölçüde çocuklarını okula göndermek istemektedirler.

Okulun bireye neler kazandırdığı konusunda birkaç nokta vurgula-

* A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Eğitim Yönetimi ve Planlaması Bölümü Öğretim Üyesi.

nabilir. Öncelikle okullar, eğitimin tür ve düzeyine bağlı olarak, hem genel bilişsel becerileri hem de mesleğe özgü (spesifik) becerileri kazandırır. İkinci olarak, kişilerin, işyerlerinde egemen olan sosyal ilişkilere ve koşullara uymalarını sağlayacak olan davranışlar, alışkanlıklar ve değerleri de kazandırır. İşteki rollerle ilgili olarak elde edilen eğitimsel kazanımların ve diplomaların yasallaştırılması da okulun işlevleri arasındadır. Son olarak ise, okullar, "toplumla benzerlik gösteren iş düzeninin ideolojisini yeniden üretme konusunda önemli bir rol oynar" (Levin, 1987, s.149). Levin son belirtilen kazanımlarla ilgili olarak, öğrencilerin, kapitalist sistemdeki bir işyerinde ödüllerin bireysel çaba ve verimliliğe göre dağıtıldığını, hem okulda hem de işyerinde yalnızca eğitimsel kazanımlara dayalı bir sosyal hareketliliğin bulunduğunu öğrendiklerini belirtmektedir. Yani birey, bireysel çabasıyla, belli eğitim düzeylerinden geçerek, işyerlerinde bu eğitim düzeyine sağlanan sosyal hareketlilik olanaklarından yararlanacağını okulda öğrenmektedir.

İnsan sermayesi kuramına göre, ana-babalar, çocukların gelecekte elde edeceklerini umdukları gelir nedeniyle onları okula gönderme eğilimindedirler. Bu nedenle de eğitimin mesleksel bilgi ve becerileri yeterince kazandırdığından emin olmak isterler. Aslında, beklenen gelir ile bugün yapılan harcamaları karşılaştırırken, ailelerin, maliyet ve gelir tahminlerine dayalı uzun boylu hesaplamalara giriştikleri söylenemez. Bilimsel olarak da böyle bir durumun, yani insan sermayesi kuramcılarının ileri sürdükleri gibi "özel maliyet- beklenen getiri oranındaki değişimlerden yola çıkarak eğitim talebini tahmin edebilme" durumunun geçerli olduğu doğrulanmamıştır (Hinchliffe, 1987, s.144; Blaug, 1985). Söz konusu kuram doğrultusunda belirtilen görüş, ailelerin, çeşitli mesleklerin iş bulma olasılıkları ve söz konusu mesleklerin gelirleriyle ilgili bugünkü bilgiler çerçevesinde yapılabilen gelir tahminlerinden yola çıktıkları biçiminde ele alınmalıdır. Her aile çocuğunun olabildiğince yüksek gelirli bir meslek kazanmasını istemekle birlikte öğrenim boyunca yapacağı harcamaları kendi bütçesi açısından değerlendirerek, eğer bu harcamalarla başa çıkabileceğini düşünüyorsa, "çocuğun geleceğini güvence altına almak" için söz konusu harcamalara katlanacaktır. Tabii ailenin eğitim dışında bir yolla çocuğa devredebileceği veya oluşturabileceği bir ekonomik kazanç yolu yok ise böyle bir muhakeme doğru olabilir. Belirtilen olanağa sahip olduğu halde çocuğunu okula göndermekte kararlı olan aileler için, kuşkusuz, başka nedenlerden söz etmek gerekecektir.

Eğitim kararı alan ailelerin, bu kararı verme konusunda karşılaştıkları güçlüklerden de söz edilebilir. Herşeyden önce bu karar sürecini aileler en fazla birkaç kez, gençler ise hemen hemen bir kez yaşayacaklardır. Süreci tekrarlayarak karar verme becerisi geliştirmeleri söz konusu olmayacaktır. Ancak başkalarının yaşantılarından ve kendilerinin piyasa ile ilgili bilgilenmelerinden yararlanma olanakları olabilir. Oysa yaptıkları ha-

taları düzeltmenin maliyeti o denli yüksek olabilir ki, çoğu kişi için kararı değiştirmek söz konusu olmayabilir.

Eğitim sistemi, çeşitli bilgileri tüm öğrencilere açık tutabildiği ölçüde, öğrencilerin kendi zevkleri, yetenekleri ve kapasiteleriyle ilgili bilgiler almalarını sağlayabilir. Kişiler, ekonomik sistem içinde oyanabilecekleri roller içinden, kendilerini en mutlu hissedebilecekleri, en verimli çalışabilecekleri rolü seçebilmek için gereksinim duydukları bilgileri edinmek zorundadır. Okul ya da başka kurumlar bu bilgiyi onlara sağlayabildikleri ölçüde eğitim talebi daha gerçekçi bir çizgide oluşur. Çünkü böylece, hem işte verimlilik hem de kişisel doyum, kişinin örgün eğitimden sonraki tüm yaşamını etkileyecek bu iki öge, eğitim talebine yansımış olacaktır.

Eğitim talebinin oluşmasında, kazanılan "mesleğin" veya bitirilen "eğitim düzeyinin" kişiye sağlayacağı umulan sosyal saygınlık, sosyal ilişkilerde zenginlik ve kişisel doyum da rol oynamaktadır. Bu ögeler ekonomik çıkarla (gelirle) birlikte düşünülebildiği gibi, bundan bağımsız olarak da kişi için önemli olabilirler. Eğitim talebinin oluşumunda insanların "rasyonel" davrandığı sayılırsa yukarıda belirtilen ölçüler içinde geçerli sayılsa bile, "rasyonel davranışın" dışına çıkan ve toplumsal saygınlık kazanma, iyi bir evlilik yapabilme, sosyal ilişkiler geliştirme kaygılarıyla eğitim talep edenlerin bulunduğu bilinmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde örgün eğitim, istihdam umutlarının zayıf olduğu durumlarda bile psikolojik gitiri sağlar. Maslow'un deyişiyle bu, kişinin "kendini gerçekleştirme" yaşantısıdır. (Russel, 1980, s.215). Sayılan bu nedenlerle eğitim talep etmenin, toplam talep içindeki payı bilinmemekle birlikte, üniversite eğitimine ilişkin ve özellikle sosyal bilimler ile ilgili alanlara yönelik talep inceleirken bu noktanın üzerinde durmak gerekmektedir.

Üniversite eğitimine yönelik talep ile ilgili olarak belirtilmesi gereken noktalardan biri de, söz konusu talebin, "olabildiğince yüksek düzeyde eğitim alarak daha fazla iş olanağı ve gelir elde etme olarak formüle edilebilecek bir eğilimin baskısı altında olmasıdır. Çeşitli tür ve düzeylerdeki eğitim kurumlarından mezun olan insan gücünün işsizliğinin yaygın olduğu ve işgücü arzındaki artışları üretim sisteminin ememediği durumlarda, kişilerin, üniversite eğitimi yaparak iş bulma eğiliminde olmaları doğal bir eğilim olarak görülebilir. Ancak, böyle bir eğilim, ülkedeki kaynak dağılımını ve özellikle insan gücünün etkili kullanımını rasyonel olmaktan uzaklaştıran bir gelişme olarak değerlendirilmek durumundadır. Böyle bir bozulmada, ekonomik değişmeler nedeniyle eğitim talebinin, ekonomideki değişen meslek yapısıyla uyumlu olmayan yönde değişebileceği de gözönüne alınırsa eğitim yatırımlarının etkililiği konusunda ortaya çıkabilecek aksaklıklar tahmin edilebilir.

Eğitim-İstihdam İlişkisi

Yükseköğrenim kişilere bir meslek kazandıran, bir süreçtir. Bu nedenle yükseköğrenim mezunlarının istihdamının, hem istihdam piyasasının ekonomik sistem açısından taşıdığı önem nedeniyle, hem de bireylere kazanç getiren bir toplumsal rol sağladığı için ekonomik ve sosyal gelişmeyi etkilediği kabul edilir.

Eğitim-İstihdam ilişkisi açısından çeşitli görüşler vardır. (Sanyal, 1987, s. 174; Blaug, 1985, s. 19. 24) Bunlardan insan sermayesi kuramına göre, eğitim, insanlara ekonomiyi ve ilgili hizmetleri yönetmek ve geliştirmek için beceriler kazandırmaktadır ve bu nedenle insan sermayesine yapılan bir yatırım olarak görülmelidir. Bir başka görüşe göre ise eğitim yalnızca mesleki görevleri yerine getirmek için gerekli olan becerileri sağlamakla kalmaz, toplumda yukarıya doğru hareketliliği sağlayan değerleri de öğretir. Bu durumda eğitim yukarıya doğru harekette en yeteneklileri seçmek için bir eleme işlevi de üstlenmiş olmaktadır. Bu iki görüşten ayrılan üçüncü bir görüşe göre, verimlilik "iş" le ilgili bir özellik olduğu için, eğitim ile ilgili özellikler, yalnızca, kişinin ise uyumlaştırılmasında kullanılabilir. Yani eğitim ile kazanılan özellikler üretken özellikler değildir. İşgücü piyasasının bölünmesi olarak adlandırılan bu görüşe paralel bir diğer görüşe göre ise, eğitim ile istihdam arasındaki ilişki, yalnızca, mezunların zihninde olan, gerçek yaşamdaki performansla çok az ilişkili bir yanılsamadır. Gerçekte eğitim ile istihdam arasında ilişki olmamasına rağmen, alışılmış bir uygulama, kişileri eğitimsel niteliklerine göre belli işlere almıştır. Bu durum ise yeni iş arayanların böyle bir ilişkinin varlığına inanmalarına neden olmaktadır.

Bu dört görüşten ilk ikisi bir grupta ve son ikisi bir başka grupta görülebilir. Birinci gruptaki görüşlere göre istihdam ile eğitim arasında bir ilişki vardır ve eğitim, ekonomik ve toplumsal gelişmeye katkıda bulunur. Böyle bir durumun geçerliliği, yükseköğrenimin yaygınlaşması ve üniversite mezunlarının işsizliğinin düşmesi gibi eğilimleri destekler. İkinci gruptaki görüşler ise eğitim ile istihdam arasında ilişki olmadığını savunan görüşlerdir. İkinci grupta yer alan görüşler savunulmaya başlanmadan önce, 1960'lardan itibaren, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde yükseköğrenimdeki genişlemeler desteklenmiştir (Sanyal, 1987, s. 174). Sanyal, eğitim ile istihdam arasındaki uygunluğun "aldatıcı görüntüsü"nü destekleyecek uygulamaya ilişkin sonuçların, eğitimin ekonomik ve toplumsal rolünü hesaba katmamak için yeterli olmadığını vurgulamaktadır.

Bugün hem gelişmiş ülkelerde, hem de gelişmekte olan ülkelerde üniversite mezunlarının işsizliğinin önemli boyutlarda olduğu bilinmektedir. Bunun nedeni olarak, yükseköğrenimin büyük ölçüde yaygınlaşması gösterilebileceği gibi istihdam sorunu ekonomik koşullarla ilişkili olarak

da yorumlanabilir. Ancak, yükseköğrenim mezunlarının açık işsizliğinden çok, eksik istihdamının daha önemli düzeylerde olduğu vurgulanmaktadır (Sanyal, 1987, s. 172). Sanyal, 1970'lerde yapılan bir araştırmaya göre ABD'de yükseköğrenim mezunlarının oluşturduğu işgücü arzının % 25 ile % 50 arasında değişen oranının eksik istihdamının söz konusu olduğunu belirtmektedir. İşsizlik oranı ile eğitim düzeyi arasındaki ilişkileri araştıranların bulgularına göre, orta düzeyde eğitim mezunlarının işsizlik oranı, düşük düzeyde eğitim almış ve üniversiteyi bitirmiş olanların işsizlik oranından yüksektir (Sanyal, 1987, s. 172). Türkiye için, mezunların işsizlik oranları ile ilgili veriler bulunmamaktadır. Bulunabilen istatistiklerin de sağlıklı olmadığı bilinmekle birlikte, İş ve İşçi Bulma Kurumuna başvuruları esas alarak yapılan hesaplamalara göre, açık işsizler içinde lise ve dengi okul mezunlarının oranı 1988 geçici verileriyle % 25.6, lise sonrası öğrenim görmüş olanların oranları ise % 2.8 olarak belirtilmektedir (TOBB, 1989, s. 40). Aynı kaynağa göre ilkokul mezunları ve okur yazarlar toplamının açık işsizler içindeki oranı ise % 55.9 olarak belirtilmektedir. İki istatistiği karşılaştırmak doğru olmayacağı için, çok genel olarak Türkiye'de üniversite mezunları ile ilgili işsizlik oranının, orta düzeyde ve düşük düzeyde eğitilmiş olanlardan daha iyi olduğu ifade edilebilir. ancak, bunun, piyasanın üniversite mezunlarını daha kolaylıkla emme yeteneğine sahip olmasından ileri geldiğini belirtmek pek olanaklı değildir. Çünkü üniversiteye girenlerin ve üniversiteyi bitirenlerin oranı da diğer gruplara göre düşüktür ve açık işsizlerin içinde üniversite mezunlarını oranının düşük olmasının bu olguya bağlanması daha gerçekçi bir yaklaşım olacaktır.

Üniversite mezunlarının eksik istihdamı, hem kişisel hem de toplumsal yönden önemlidir. Eksik istihdam ile ilgili ayrıntılı istatistiksel veriler bulunmamakla birlikte, çoğu kez işgören tarafından da kolayca algılanan ve doyumsuzluk yaratan bir durumdur. Hatta bazı yazarlar tarafından bu durumun, yani, üniversite mezunlarının kendilerini düşük düzeyde kullanılmış olarak hissetmelerinin, işyerindeki çalışmalarını olumsuz yönde etkilediği, bunun ise işverenlerin nitelikli elemanları işe almada kararsız davranmalarına yol açtığı savunulmaktadır. (Blaug, 1985, s. 25). Üniversite mezunlarının eğitim gördükleri meslekle ilgili işlerde kullanılmamaları veya okulda öğrendiklerinin çok azını kullanabilmeleri sonucunda oluşan doyumsuzluk, onların, üniversiteye girmeden veya öğrenim sırasında edindikleri "meslek yaşamıyla ve gelirle ilgili beklentileri" ile de yakından ilişkili olmaktadır. Piyasa koşullarının daha iyi bilinmesinin sağlanması ve öğrencilere, daha gerçekçi beklentiler kazandırma, bu nedenle, işgücü piyasasının işleyişinin etkilenmesinden daha gerçekleştirilebilir bir yaklaşım olarak görülebilmektedir. Ancak, tek başına eğitim sürecinin, beklentileri değiştirerek sorunu önemli ölçüde etkileyebilmesi elbette düşünülemez.

Mezunlarla İlgili Piyasa Koşulları

Uzun süre, işgücü talebi, belirli eğitim ve yetiştirmelerin talebi olarak yorumlanmıştır. Bir başka deyişle, eğitim ve yetiştirme ile işgücü verimliliği arasında güçlü bir ilişki varsayılmış ve bu ilişki ile bağlantılı olduğu kabul edilmiştir. "Ücret rekabeti modeli" olarak bilinen bu yaklaşım, işgücü arz-talep değişmelerinin ücret düzeyini etkilediğini kabul eder. Neoklasik piyasa kuramından kaynaklanan, daha sonra insan sermayesi kuramı ile beslenen bu model, ücrete karşı çok duyarlı bir işgücü piyasası ve esnek bir eğitim sistemi tanımlamaktadır. Bir başka deyişle, işlemesi istenen ama gerçek yaşamda gözlenemeyen ideal bir durumu betimler.

"İş rekabeti modeli" çerçevesinde yorumlandığında işgücü, piyasası, eğitimi bir seçme (eleme) mekanizması olarak gören eğitim görüşü ve bölünmüş işgücü piyasaları ile ilgili görüşlerin etkisi altında ele alınmaktadır. İş rekabeti modeli, işgücünün istihdamında, performansla ilgili belirsizliklere dayanır. İşteki performansı belirleyecek mesleğe özgü becerilerin işte öğrenileceği kabul edilerek, bu öğrenmeyi kolaylaştıran, bir başka deyişle "yetiştirilebilirlik"i artıran özelliklerin temsilcisi olarak eğitimsel niteliklerin kullanıldığı savunulmaktadır. Yetiştirilebilirliklerine göre sıralanan kişiler, en zor ve en yüksek ücretli işlere en kolay yetiştirilebilenler gelecek biçimde işe alınırlar. Böylece iş rekabeti modeli, işgücü arzı içindeki yetiştirilebilir bireylerle, piyasadaki yetiştirme aşamalarının uyumlaştırılması problemi üzerinde yoğunlaşmaktadır (Hinchliffe, 1987, s. 143).

Bu durumda, yüksek verimlilikteki işlerin az sayıda olması rekabeti hızlandıran bir mekanizma olacaktır. Bu tür işler artsa bile, piyasada yüksek düzeyde eğitilmiş kişilerin sayısı daha hızlı arttığında durum yine rekabetin yükselmesi olacaktır. İşgücü arzının en fazla eğitilmiş kesiminin üniversite mezunları olduğu kabul edilirse, belirtilen sıralamada en üstte bunlar bulunacaktır. Eğer işte en az maliyetle yetiştirilebilenler üniversite mezunları ise (ki budurumda bazı branşlardan mezun olanların bazı işler için daha iyi yetiştirilebileceği de ifade edilebilir) üniversite mezunlarının, yetiştirildikleri alanla (meslekle) ilgili olsun veya olmasın tercih edilme durumu var demektir. Böyle bir durum ise üniversite eğitime olan talebin gittikçe yükselmesi demektir. Söz konusu eğilimin, bazı alanlarda lisansüstü eğitime doğru hızlı bir kayışı getirmeyeceği konusunda güvence vermek de çok zordur.

Bu durumda, işler, farklı eğitim düzeylerinden gelen kişiler tarafından çok farklı biçimde yapılmıyorsa, eğitim düzeyinin yükselmesinin ve eğitimin yaygınlaşmasının getirisi sıfırdır (Hinchliffe, 1987, s. 144). Eğer verimlilik düzeyleri birey tarafından etkilenebiliyorsa veya yetiştirilebilirlik, gerçekten, farklı eğitimi düzeyleri için farklılık gösteriyorsa eğitim yatırımlarının getirisi sıfırdan büyük bir değer olabilir. Ama, o zaman da bu getiri,

yalnızca, "uygun bir seçme mekanizması'nın sonucu demektir.

Hinchliffe, gelişmekte olan ülkelerde iş rekabeti modelinin daha geçerli olduğunu ileri sürmektedir Bunun nedeni olarak kamu sektörünün varlığından ve ücret düzeyinin benzer işler için çok farklılaştığı bir kesimden söz etmektedir. Kamu sektörünün ortaöğrenim ve yükseköğrenim mezunlarının en yoğun kullanıldığı sektör olduğu vurgulanmaktadır. Kamu sektörü, ücretlerin çok fazla yüksek olmadığı fakat iş güvenliğinin çok yüksek olduğu bir sektör olarak tanımlanmaktadır. Ücretlerin belirlenmiş olması ve tarafsızlık kaygısıyla formal eğitim yoluyla elde edilen niteliklerin işe almada ölçüt olarak kullanılması, söz konusu sektörde işgücü fazlalığı probleminin ücret değişimleriyle çözülmemesini getirmektedir. Böylece çözüm, "iş rekabeti modelinde olduğu gibi, eğitimsel nitelikleri sürekli olarak artırarak başarması için "eğitim sistemine bırakılmaktadır (Hinchliffe, 1987, s. 144).

İşgücü piyasasının büyük bir kesiminde yüksek gelir ve statünün, yüksek eğitimsel kazanımlara bağlı olması eğitim sistemi üzerinde baskı yaratan bir unsur olarak görülebilir. Piyasa koşullarının eğitim talebi üzerindeki etkisi, sistemin söz konusu talebi karşılayabilmek için sürekli olarak genişlemesini getirecektir. Çünkü böyle bir talebin karşılanamama oranı, yaratacağı toplumsal problemler açısından tüm ülkelerde önemsenen bir durumdur. Oysa bu genişleme, kısa sürede, ekonomik sistemde uygun işlerin varlığına paralel olarak gerçekleşen bir genişleme olmaktan çıkacaktır. Bir başka deyişle sonuç, eğitilmiş kişilerin ve giderek yüksek düzeyde eğitilmiş kişilerin, örneğin üniversite mezunlarının, artması demektir. Böylece işgücü piyasasında gözlenen durum, işgücüne yeni katılanların eğitim düzeylerinin sürekli yükselmesi olacaktır.

Sanyal, yükseköğrenimdeki söz konusu büyümenin, maliyetler nedeniyle, en fazla sosyal bilimlerde ortaya çıktığını belirtmektedir (Sanyal, 1987, s. 175). Türkiye'de de durumun benzer olduğu bilinmektedir. Bu alanlar ise doğrudan doğruya ekonominin üretim sektörleriyle ilişkili değildir. Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda temel bilimlere kayıtlı öğrencilerin, toplam üniversite öğrencilerinin % 40'ının altında olduğu belirtilmektedir. Çeşitli ülkelere ait bu konudaki istatistiklere değinen Sanyal, dünyada gözlenen yükseköğretimdeki büyüme ve yükseköğretime girenlerin disiplinler arasındaki dağılımlarının, yüksek öğrenim mezunlarının işsizliğinin nedeni olarak ileri sürülemeyeceğini bunun etkisinin çok sınırlı olduğunu belirtmektedir (Sanyal, 1987, s. 176).

Aslında, söz konusu sosyal bilimlerle ilgili bölüm mezunlarının istihdamının, yukarıda belirtilen iş rekabeti modeli çerçevesinde daha kolay olabileceği de ileri sürülebilir. Belirli teknik işler dışındaki işler için, üniversite eğitiminin geliştirdiği öğrenme yeteneği ve benzeri özellikler, yetiştirilebilirlik açısından yeterli olabileceği gibi, kullanım alanı olarak esneklik getirebilir. İş bulma konusundaki zorlukları kabul etmiş, düşük mesleksel

beklentilere sahip gruplar, işverenler için daha uygun bir işgücü grubu olarak görülebilirler.

Gerçekte tüm okul mezunları, hatta tüm işgücü arzı için, piyasadaki bilgi ağının işsizlik oranını yükseltici bir etken olabildiği kabul edilmektedir. Yükseköğrenim kurumları ile işverenler arasındaki iletişim eksikliği, mezunların işsizliğinin nedenlerinden biri olarak ele alınmaktadır. (Rosen, 1987, s. 180; SAnyal, 1987, s. 176). Aslında insangücü kestirmeleri ve yapan ülkeler, aynı zamanda eğitim sistemini de yönlendirmiş olmaktadır. Fakat, bu ülkelerde bile üniversitelerle, piyasanın talep kesimi arasında etkileşimin çok zayıf olduğu gözlenmektedir. Bu durum, mezunların piyasaya ilişkin beklentileri ile iş dünyasının gereksinimleri arasında uygunluğun kurulamaması sonucunu doğurmaktadır.

Piyasa koşullarının yukarıda belirtilen biçimde işlediği durumlarda, insangücü/eğitim planlamasının da istihdam sorununu çözmesi beklenmemelidir. Çünkü planlama, iş ile işgücü nitelikleri arasındaki uygunluğu sağlamaya yöneliktir ve sorun bu görünümde olduğunda başvurulacak bir çözüm seçeneği oluşturabilir. Oysa piyasada yapı daha karmaşık ve yapısal sorunlar daha derin ise insangücü/eğitim planlaması işlevsel olmayacaktır. İşgücünün piyasa hakkında bilgi sahibi olmadığı, eğitim talebinin, okul mezunlarının işsizliğine rağmen arttığı ve işgücü talebinin mesleğe özgü beceriler temelinde olmadığı bir durumda planlama etkili bir araç olmayabilir (Russell, 1980, s. 209). Böyle bir durumda ise çözüm, çok yönlü önlemlerin birlikte uygulanması olabilir. Yükseköğrenim odak noktası olarak alındığında, eğitim talebini aşağı çekecek, işgücü talebini daha gerçekçi bir çizgiye getirecek ve mezunların beklentilerini piyasa ile uyumlu hale getirebilecek önlemlerin birlikte düşünülmesi gerekmektedir.

Sonuç

Üniversite mezunlarının istihdam sorunlarının tartışılması, birbirleriyle etkileşim halinde bulunan pek çok değişkenden oluşan bir yumak görüntüsü vermektedir. Sonuç olarak ortaya çıkan durum, üniversite mezunlarının giderek artan işsizliği ve eksik istihdamı olmaktadır. Bu durum, yalnızca ülkemizin değil, pek çok ülkenin sorunu olarak görülmektedir. Elbette ülkelerin birbirlerinden farklı koşulları, soruna değişik görüntüler de kazandırmaktadır, fakat işsizlik ve eksik istihdam görüntüsü benzerlik göstermektedir.

Bu durum ise iş sürecini ve bir bütün olarak toplumsal yaşamı zedeleyen bir durumdur. Çünkü işsizlik bir yandan toplumsal maliyet, diğer yandan bireysel maliyet açısından tartışılabilir bir konudur. Eksik istihdam iş sürecini önemli ölçüde zedelemektedir. Çünkü, üniversite mezunlarının bir bölümü, kendilerini, beklentilerine hiç uygun olmayan, bilgi

ve becerilerini engelleyen bir ortamda bulmaktadırlar. Kendisinin eksik kullanıldığını düşünen ve iş ortamındaki ödülleri yetersiz bulan kişilerin işe uyumu da güçleşmektedir. Böyle bir durum yalnızca bireysel sorunların belirtisi değildir. İşyerindeki verimlilik problemlerinin bir başlangıcı olarak da görülmelidir.

Üniversite mezunlarının istihdamı ile ilgili sorunların çözümü, hem piyasa koşullarının etkilenmesi, hem eğitim talebinin yönlendirilmesi, hem de istihdam ile eğitim arasındaki ilişkinin yeniden incelenmesini gerektirmektedir. Bir başka deyişle üniversite mezunlarının istihdamına ilişkin sorunların bir bütün halinde ve karşılıklı ilişkileri çerçevesinde ele alınması, sağlıklı bir gelişme sağlayabilmek açısından zorunlu görülmektedir.

KAYNAKLAR

Blaug, M. "Where Are We Now in the Economics of Education?" **Economics of Education Review**. Vol. 4, No. 1, pp. 17-28, 1985.

Davis, Russell G, ed. **Planning Education for development: Volume II Models and Methods for Systematic Planning of Education**. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Printing Office, 1980.

Hinchliffe, J.K. "Education and the Labor Market" in **Economics of Education: research and Studies**. (Edited by George Psacharopoulos). Oxford: Pergamon Press, 1987. pp. 141-145.

Levin, H.M. "Work and Education" in **Economics of Education: Research and studies**. (Edited by George Psacharopoulos). Oxford: Pergamon, Press, 1987, pp. 146-157.

Rosen, S. "Job Information and Education" in **Economics of Education: Research and Studies**. (Edited by George Psacharopoulos).

Oxford: Pergamon Press, 1987, pp. 179-182.

Sanyal, B.C. "Graduate unemployment and education" in **Economics of Education: Research and Studies**. (Edited by George Psacharopoulos). Oxford: Pergamon Press, 1987, pp. 172-178.

TOBB. **İktisadi Rapor 1989**. TOBB Yay. No: Genel 109, Ar-Ge 41. Ankara, 1989.